

שאל סילם

רב קהילת חב"ד בגילה - עיה"ק ירושלים ת"ו
מח"ס וכל מצותיך אמת || ראש ישיבת דעת מנחם ירושלים

שימוש בתרופות בפסח

כינוס תורה בק"ק חב"ד גילה ירושלים ת"ו - פסח התשפ"ב

1. אכילת איסור שלא כדרך הנאתו (כגון איסור פגום), מדאורייתא ומדרבנן:

- **מדין תורה, מותר לאכול איסור שנפגם וכבר אינו ראוי למאכל אדם:**
כך נלמד בגמרא ע"ז¹: דתניא - לא תאכלו כל-גבלה לגר אשר-בשעריך תתננה ואכלה²: כל הראויה לגר קרויה נבילה, שאין ראויה לגר אינה קרויה נבילה. ועי' בטור ובב"י³ שה"מ: אפילו אם גוף האיסור היה משובח ואחר כך נפגם, ואפילו האיסור בעצמו אינו פגום אלא שפוגם (אפילו קצת) את תערובתו.

בסיכום: מאכל שאינו ראוי למאכל אדם, אינו אסור באכילה מן התורה.

- **מדרבנן, אסור לאכול איסור גם שלא כדרך הנאתו:**
בגמרא פסחים⁴: אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: כל איסורין⁵ שבתורה, אין לוקין עליהן אלא דרך אכילתן. למעוטי מאי? אמר רב שימי בר אשי: למעוטי שאם אכל חלב חי, שפטור. איכא דאמרי: אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: כל איסורין⁶ שבתורה, אין לוקין עליהן אלא דרך הנאתן. למעוטי מאי? אמר רב שימי בר אשי: למעוטי שאם הניח חלב של שור הנסקל⁷ על גבי מכתו, שהוא פטור, וכל שכן⁸ אוכל חלב חי, שהוא פטור.

ושם נראה כי מסקנת הסוגיה כהא"ד (אך בשלב זה נתייחס רק לענין אכילת דברים אסורים שלא כדרך הנאתם).

ובהמשך הסוגיה⁹: אמר אביי: הכל מודים בכלאי הכרם שלוקין עליהן אפילו שלא כדרך הנאתן. מאי טעמא? משום דלא כתיב בהו אכילה¹⁰. ומסיקה הגמרא שה"ה בשר בחלב, שלוקין עליו אפילו שלא כדרך הנאתו.

¹ ע"ז סז, ב.

² פרשת ראה, דברים יד, כא.

³ טור וב"י יו"ד ריש סי' ק"ג.

⁴ פסחים כד, ב.

⁵ כאן קאי באיסורי אכילה.

⁶ כאן קאי באיסורי הנאה.

⁷ שהוא איסור הנאה.

⁸ שהוא רחוק עוד יותר מלהיות דרך הנאתו.

⁹ שם.

¹⁰ לא תזרע כרמך כלאים, פן תקדש (תסתאב, מלשון קדשה, ע"פ רש"י) המלאה (מלוי ותוספת שהזרע מוסיף, רש"י) אשר תזרע, ותבואת הכרם (כי תצא, דברים כב, ט).

שאל סילם

רב קהילת חב"ד בגילה – עיה"ק ירושלים ת"ו
מח"ס וכל מצותיך אמת || ראש ישיבת דעת מנחם ירושלים

וכ"פ הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות¹¹:
כל האוכלין האסורין, אינו חייב עליהם עד שיאכל אותן דרך הנאה, חוץ מבשר בחלב
וכלאי הכרם, לפי שלא נאמר בהן אכילה, אלא הוציא איסור אכילתן בלשון אחרת, בלשון
בשול¹² ובלשון הקדש¹³, לאסור אותן, ואפילו שלא כדרך הנייה.

כיצד? הרי שהמחה את החלב וגמעו כשהוא חם, עד שנכוה גרונו ממנו, או שאכל חלב חי,
או שעירב דברים מרים כגון ראש ולענה לתוך יין נסך או לתוך קדרה של נבלה ואכלן כשהן
מרים, או שאכל אוכל האסור אחר שהסריח והבאיש ובטל מאוכל אדם, הרי זה פטור. ואם
עירב דבר מר בתוך קדרה של בשר בחלב או ביין כלאי הכרם ואכלו, חייב.

ועי' בדומה בהלכות יסודי התורה¹⁴.

ומזה שכתב הרמב"ם: הרי זה "פטור", יש לכאורה¹⁵ לדייק שהדבר אסור מדרבנן.

ובאמת הדברים מפורשים בפסקי דינים לרבי הצמח צדק¹⁶ שכתב, באופן גורף, על כל דבר
פגום¹⁷: ומ"מ, מדרבנן, אסרו לאכול האיסור כשהוא עומד בפני עצמו ולא נתערב, שאע"ג
דאינו חשיב אוכל באמת, מכל מקום, כיון דאיהו אחשביה וקאכיל ליה, אסור.

בסיכום: מאכל שאינו ראוי למאכל אדם, אסור באכילה מדרבנן.

2. חמץ שנפסל ממאכל אדם וחמץ שנפסל ממאכל כלב – דין ביעורם:

- איתא בפסחים¹⁸: ת"ר: הפת שעטיפשה ונפסלה מלאכול לאדם, והכלב יכול לאוכלה,
מטמאה טומאת אוכלין¹⁹ (רש"י: דכל זמן שהיא ראויה לכלב, לא פקע תורת אוכל מינה)
בכביצה, ונשרפת עם הטמאה בפסח (רש"י: אם תרומה טהורה היא, דכיון דלא חזיא
לאדם, מותר לטמאה בידים).

¹¹ רמב"ם הלכות מאכלות אסורות פי"ד ה"י והי"א – ועי' בכסף משנה שהבין שפסק הרמב"ם כהא"ד.

¹² בבשר בחלב: לא תבשל גדי בחלב אמו.

¹³ בכלאי הכרם: לא תזרע כרמך כלאים, פן תקדש המלאה אשר תזרע, ותבואת הכרם (כי תצא, דברים כב, ט),
כנ"ל.

¹⁴ פ"ה ה"ח – מובא להלן.

¹⁵ כך דייק במנחת כהן (לרבי אברהם הכהן פימינטיל, רב בקהילה הספרדית באמסטרדם, בתקופת הבעש"ט)
ח"א פ"ט; והפמ"ג במשב"ז סק"א ובש"ד סק"ד הסכים לדבריו; וכ"פ הכה"ח אות ז', בשם המנחת כהן. אך יש
לציין שכמה ראשונים (כמו ראבי"ה – רבי אליעזר בן יואל הלוי, מבעלי התוספות, שחי בגרמניה בסוף המאה ה-
12 למנינם - בס' תנ"ו) סוברים שפטור בסוגייתנו אין הוראתו כמו שבשבת: פטור אבל אסור, אלא מותר, על אף
שמסיק ראבי"ה שאדם שהוא בריא יזהר בדבר.
¹⁶ ריש סי' ק"ג.

¹⁷ ושלא כהפרי חדש סי' ק"ג ס"א שכתב שאם האיסור נפסל מאכילת אדם, אין איסור כלל לאכלו אף מדרבנן,
ורק אסור מצד בל תשקצו. וכן דעת החכמת אדם כלל נ"ד דין א' והערוך השלחן יו"ד סי' ק"ג ס"ג.

¹⁸ פסחים פ"ג, מה, ב.

¹⁹ מאב טומאה.

שאל סילם

רב קהילת חב"ד בגילה – עיה"ק ירושלים ת"ו
מח"ס וכל מצותיך אמת || ראש ישיבת דעת מנחם ירושלים

- וכתב על זה הרי"ף²⁰: **הא אם נפסלה מלאכול לכלב, אינה צריכה שריפה ... נפיק ליה מתורת אוכל, והוה ליה עפרא בעלמא.**

- וביאר הרי"ן²¹, לגבי הפת שאינה ראויה לאדם, אך עדיין היא ראויה למאכל כלב: וכי תימא: **אמאי צריכה ביעור**, והא נבלה שאינה ראויה לגר, לא שמה נבלה ... י"ל דהכא שאני, **מפני שראויה לחמע בה כמה עיסות אחרות**, והכי איתא בגמרא, **דהא שאור לא חזי לאכילה, ואפילו הכי, אסריה רחמנא מהאי טעמא**, והכי איתא במכילתא.

ומקור דברי הרי"ן מברייטא שם²²: הפת שעטיפשה, חייב לבער, מפני שראוי לשוחקה ולחמע בה כמה עיסות אחרות.

- וי"ל ששיטה זו היא ג"כ שיטת הרמב"ם, שפסק²³: הפת עצמה שעטיפשה ונפסלה **מלאכול הכלב ... אין צריך לבער.**

- **וכן בשו"ע²⁴ פסק מרן: חמץ שנתעפש קודם זמן איסורו²⁵ ונפסל מאכילת הכלב, או ששרפו באש ונחרך עד שאינו ראוי לכלב²⁶, או שייחדו לישיבה וטח אותו בטיט²⁷, מותר לקיימו בפסח.**

- וכתב על זה המ"א²⁸: אף על גב דבשאר איסורים, כל שאינו ראוי לאכילת אדם, מותר, שאני חמץ, דאפי' אינו ראוי לאכילת אדם, ראוי לחמץ בו עיסות אחרים (הרי"ן), ואין חילוק בין חמץ לשאור [רמב"ם ספ"א ומ"מ דלא כראב"ד].

👉 **סיכום ומסקנה: חמץ שאינו ראוי למאכל אדם, אך ראוי למאכל כלב, דינו כשאור, ויש לשורפו עם החמץ; כ"ע וחמץ שאינו ראוי למאכל כלב, דינו כעפרא בעלמא, ואין צורך לשורפו.**

²⁰ רי"ף יג, ב – יד, א.

²¹ בדפי הרי"ף שם.

²² למעלה יותר בעמוד.

²³ רמב"ם הלכות חמץ ומצה פ"ד ה"א.

²⁴ שו"ע סי' תמ"ב ס"ט.

²⁵ ע"פ פסחים כא, א ודברי הרי"ן שם.

²⁶ פסחים שם.

²⁷ ע"פ פסחים מה, ב ורמב"ם הלכות חמץ ומצה פ"ב הט"ו.

²⁸ מ"א תמב, יד.

שאל סילם

רב קהילת חב"ד בגילה - עיה"ק ירושלים ת"ו
מח"ס וכל מצותיך אמת || ראש ישיבת דעת מנחם ירושלים

3. איסור אכילת חמץ שנפסל ממאכל כלב, והיתר ההנאה ממנו²⁹:

- בגמרא³⁰: אמר רבא: חרכו קודם זמנו, מותר בהנאה אפילו לאחר זמנו.

- וכתב הרא"ש³¹: יש שרוצים לומר³²: לאו דוקא הנאה, דהוא הדין נמי אכילה, דעפרא בעלמא הוא. ולא מסתבר, דאע"פ שבטלה דעת האוכל אצל כל אדם, מ"מ, כיון דאיהו קאכיל ליה, אסור, וכ"כ הרב אברצלוני ז"ל.

- דברי הרא"ש מובאים בטור³³, וז"ל: ויש אומרים שמותר אפילו באכילה, וה"ר יהודה אברצלוני כתב שאסור באכילה ומותר בהנאה, ולזה הסכים אדוני אבי הרא"ש ז"ל³⁴.

- וכתב הט"ז³⁵ על דברי השו"ע הנ"ל: מותר לקיימו - אבל באכילה, אסור, אע"ג דאינו ראוי לאכילה, מכל מקום, איהו אחשביה ליה לאכילה, כ"כ הרא"ש; ונראה לדידיה דודאי אין חיוב דאורייתא בזה, דהא, ביום כיפור, כי אכל אכילה שאינה ראויה, פטור.

- עפ"ז פסק בשו"ע אדמו"ר³⁶: חמץ שנתעפש ונפסל מאכילת כלב, או ששרפו באש קודם זמן הביעור, ונחרך עד שאינו ראוי לכלב, אף על פי שמותר לקיימו בפסח, אסור לאכלו בפסח. ואף על פי שאינו נחשב לאוכל כלל, מכל מקום, כיון שהוא רוצה לאוכלו, הרי הוא מחשיבו לאכילה, והרי הוא נחשב לו מדברי סופרים כאוכל גמור על ידי מחשבתו שהוא מחשב לאכול ממנו.

ולגבי הנאה מחמץ זה, פוסק אדמו"ר הזקן³⁷: ... החמץ ... אפילו לאחר שהגיעה שעה ששית, מותר ליהנות ממנו אם כבר נתחרך ונפסל מאכילת כלב קודם שעה ששית³⁸.

²⁹ חשוב ללמוד את דין הנאה מחמץ שאינו ראוי למאכל כלב, בפני עצמו, כי מחד יש לומר שחמץ חמור משאר האיסורים, כי הוא בכרת ואיסורו בכלשהו, אך מצד שני, חמץ שנפסל ממאכל כלב לפני פסח לא היה בו שם איסור אף פעם.

³⁰ פסחים כא, ב.

³¹ פסחים פ"ב סי' א'.

³² היא דעת הר"ן ה, ב, שכתב על דברי רבא הנ"ל: בדין הוא דאפילו באכילה נמי שרי, כיון שיצא מתורת פת קודם שיחול בו איסור חמץ, אלא לפי שאין דרך אכילה בלחם חרוך, נקט לישנא דמותר בהנאתו, דאפילו אכיל ליה, לאו אכילה היא; אלא דמיתהני מיניה. ודוקא שחרכו קודם זמנו, אבל לאחר זמנו, לא פקע אסוריה עד דשריף ליה לגמרי.

³³ טור סי' תמ"ב.

³⁴ יש לציין ששיטת הרמב"ם באכילת חמץ שאינו ראוי למאכל אדם, לא מפורשת. בהלכות חמץ ומצה פ"ג הי"א, כותב הרמב"ם: "ואם שרפו קודם שעה שישית, הרי זה מותר להנות מפחמין שלו בתוך הפסח". מצד אחד, יוצא כי לדעת הרמב"ם, צריך שהחמץ יהיה שרוף עד כדי שיהיה פחמין, כדי שנתיר את הנאתו בפסח, אך מצד שני אין הרמב"ם מבאר מה הדין בנוגע לאכילת פחמים אלו. רבינו מנוח מבאר שלדעת הרמב"ם, פחמים אלו מותרים באכילה, אך מאחר ואין אנשים בריאים אוכלים פחמים, לא כתב הרמב"ם היתר זה. ומוסיף רבינו מנוח שאין הרמב"ם סובר כהרא"ש שישנו דין אחשביה בחמץ כזה שהוא כעפר.

³⁵ ט"ז תמב, ח.

³⁶ שו"ע אדמו"ר תמב, לב.

³⁷ שו"ע אדמו"ר תמ"ה, יא, וכדברי רבא הנ"ל.

³⁸ וכ"ה במ"ב תמב, מג, בשם הפמ"ג.

שאלו סילם

רב קהילת חב"ד בגילה – עיה"ק ירושלים ת"ו
מח"ס וכל מצותיך אמת || ראש ישיבת דעת מנחם ירושלים

- יש לציין את דבריו הכללים עוד יותר של אדמו"ר הזקן³⁹ (המבוססים על דברי בעל תרומת הדשן⁴⁰): **כל דבר שמותר לקיימו, מותר להנות ממנו בפסח, כגון למוכרו לנכרי או שאר מיני הנאות.**

- יוצא מכאן שניתן להנות גם מחמץ שאינו ראוי לאכילה מצד תערובתו, עליו כתב אדמו"ר הזקן⁴¹: חמץ גמור שהיה ראוי לאכילה, שעירב אותו בדבר שאינו מאכל אדם כלל, או שאינו מאכל כל אדם, כגון התריאק"ה, שאינו מאכל אלא לחולים, מותר לקיימו בפסח, ואפילו יש בתערובת הזה חמץ הרבה יותר מכזית בכדי אכילת פרס⁴².

👉 **סיכום ומסקנה: אפשר להנות מחמץ שאינו ראוי למאכל כלב, וכן מחמץ שראוי לאכילה אך מעורב בתערובת שאינה ראויה לאכילה; אך אסור לאוכלו מדרבנן, מצד זה שאז, מחשיבו לאוכל.**

4. דין אחשביה בחמץ כשאינו כוונה לאוכלו:

- כותב בעל תרומת הדשן⁴³:

שאלה: **דין שהוא מבושל בשכר שעורים, ובסממני הדיו כגון טחינת עפצים ויטראו"ל⁴⁴**, שאנו קורין גליצ"ן שטיי"ן, שרי לכתוב בו בפסח או לאו?

תשובה: יראה דשרי לכתוב בו, וראה מהא דגרסינן פ' כל שעה וכדרכא. **דאמר רבא, חרכו קודם זמנו, מותר בהנאה לאחר זמנו, וכתב אשירי והוא שנפסל מלאכול לכלב, כגון פת שעפיפה, ויש שרוצים לומר דאפילו באכילה שרי, דעפרא בעלמא הוא, ולא מסתברא; אף על גב דבטלה דעת האוכלו אצל כל אדם, מ"מ כיון דאיהו קאכיל ליה אסור, וכ"כ הרב הברצלונ"י וק"ל ע"כ. וכעין זה כתב הרמב"ם: דבר שנתערב בו חמץ, אף על פי שאינו מאכל אדם כלל, כגון הטריאק"ה וכיוצא בהן, אף על פי שמותר לקיימו, אסור לאוכלו עד לאחר הפסח, אף על פי שאין בו מן החמץ אלא כל שהו ע"כ.**

ונראה דדין המבושל בסממנים דלעיל, שהן מרים יותר מראש ולענה, ודאי נפסל משתיית כלב קודם הפסח, והוי כחרכו קודם זמנו דמותר בהנאה לאחר זמנו.

ואף על גב דכתבו תוס' פ' אין מעמידין (פסקי התוס' ע"ז לדף ל"ג ע"א ד"ה האי) בשם ר"י דין המבושל ביי"נ (ביין נסך), למאן דפסק דסתם יינות אסור בהנאה, לא שרי לכתוב באותי (שמה צ"ל: באותו) דיו. ואפי' רבינו תם, דפסק סתם יינות מותר בהנאה,

³⁹ שו"ע אדמו"ר תמב, כד.

⁴⁰ תרומת הדשן סי' קי"ג, המשווה איסור הנאה, שהוא בלאו, לאיסור השהאה, שאף הוא בלאו.

⁴¹ שו"ע אדמו"ר תמב, כב.

⁴² אך ע"ש שאסור לאכול מזה התערובת בפסח, ואפילו אין בו אלא חמץ כל שהוא.

⁴³ תרומת הדשן סי' קכ"ט.

⁴⁴ FeSO₄ – בעברית: ברזל סולפט, באנגלית Iron (II) Sulfate, בצרפתית Sulfate de Fer (II). עי' ג"כ רמב"ם

הלכות תפילין פ"א ה"ד.

שאלו סילם

רב קהילת חב"ד בגילה – עיה"ק ירושלים ת"ו
מח"ס וכל מצותיך אמת || ראש ישיבת דעת מנחם ירושלים

נכון להחמיר, משום דלפעמים נותן הקולמוס בפיו בעוד שיש עליו דיו, והוא נעשה מין של נכרים ע"כ. וא"כ לפ"ז יש לנו להחמיר ג"כ בדיו של שכר בפסח מהאי טעמא, דהא מסיק אשירי וכן בשם הרב הברצילוני,⁴⁵ דאסור באכילה, וכן משמע מדברי הרמב"ם דלעיל.

וי"ל דלא צריכינן להחמיר בנ"ד, דנראה דהא דאסרי גאונים דלעיל חמץ שחרכו קודם זמנו באכילה, היינו משום דכיון דמחשבינן ובעי למיכליה לא איפסיל לדידיה מאכילת אדם, וכ"ש מאכילת כלב. וכן משמע בפשיטות לשון אשירי לעיל. אבל במה שנותן הקולמוס בפיו כדי להחזיקה, ואגב זה טועם מן הדיו בלא כוונה, לא מחשבינן בהא מידי. וק"ל הוא דדיו של י"נ אסור אפילו בכה"ג בלא מחשבינן, ולמ"ד סתם יינם אסור בהנאה לא שרי אפילו לכתוב בו אפילו אי נימא דאירי ר"י בדיו שנפסל משתיית כלב. בנ"ד מ"מ לא דמי, דהתם, הי"נ כבר חל עליו האיסור בעוד שהיה ראוי לשתייה, ותו לא פקע מיניה איסור שתייתה, ואיסור הנאה למאן דאסר בהנאה. ונהי נמי דאפשר דמדאורייתא פקע כה"ג; כדאמרינן פ' בתרא דביצה (דף לח ע"ב), דאמר רב חסדא אפשר לנבילה שתיעשה שחוטה, כלומר שתהא מוסרחת ותהא מותרת מאז כשחיטה, מכל מקום, מדרבנן, לא פקע.

(הגה"ה מ"מ, שמעינן מיניה דהא מ"מ, דיו המבושל בשכר חשוב נפסל מלאכול לכלב, דאל"כ היה אסור להשהותו, דהא שכר שעורין שעושינן באשכנ"ז חמץ גמור הוא, ולא על ידי תערובת וחייבין עליו כרת, כך כתבו התוספות שנ"ץ בריש פסחים ואשירי פ' אלו עוברין, וגבי חמץ גמור תניא פת תרומה שעפשה ועדיין ראוי (שמא צ"ל: ראוי) היא לכלב, נשרפת עם הטמאה בפסח, ע"כ:)

ותדע דהא לא קאמר רבא חרכו "לאחר זמנו", דמותר בהנאה, אלא דוקא "קודם זמנו", משום דתו לא חל עליו האיסור, ונ"ד נמי לא חל עליה האיסור, אבל דיו דיי"נ הוי כחרכו לאחר זמן. ואחד מהגדולים העתיק בשם רא"ם: דיו המבושל בשכר מותר להשהותו בפסח ע"כ אין להוכיח מזה לאסור לכתוב בו, מדלא כתב להתיר, רק השהה. דרמב"ם דלעיל כתב נמי על הטרייק"א, ואף על גב דמסתמא שרי ליה בהנאה דגרע טפי מפת שעפשה, הנראה לע"ד כתבתי.

- דברי תרומת הדשן הנ"ל מובאים להלכה בשו"ע אדמו"ר הזקן⁴⁵, וז"ל: דיו שבשלו נכרי ... אם נתבשל בשכר קודם זמן הביעור, מותר לכתוב בו במועד, דאף אם ישכח ויתן קולמוסו לתוך פיו, אין בכך כלום, כיון שאין מתכוין לאכול.

עוד בשו"ע אדמו"ר הזקן⁴⁶, אחר שהזכיר⁴⁷ את איסור אכילת חמץ שאינו ראוי למאכל כלב משום שבזה שאוכלו, מחשיבו לאכילה; מוסיף אדמו"ר הזקן: במה דברים אמורים, כשהוא מתכוין לאכול, אבל אם הוא מתכוין לאכול מאכל אחר, אף על פי שנתערב בתוכו חמץ זה שנפסל ממאכל כלב קודם זמן הביעור, אם יש במאכל זה רוב כנגד

⁴⁵ שו"ע אדמו"ר תמב, לד.

⁴⁶ שו"ע אדמו"ר שם סע' לג.

⁴⁷ שו"ע אדמו"ר שם סע' לב.

שאל סילם

רב קהילת חב"ד בגילה – עיה"ק ירושלים ת"ו
מח"ס וכל מצותיך אמת || ראש ישיבת דעת מנחם ירושלים

חמץ זה, מותר לאכלו ואינו חושש לחמץ שבתוכו, כיון שאין מתכוין כדי לאכלו, שהרי לא עירבו בתוכו בכוונה, אלא מאליו נפל שמה, או שנתערב שם בשוגג, הרי לא נחשב לו חמץ זה כאוכל גמור, והרי זה

כאוכל עפר, שהרי אין עליו תורת אוכל כלל, אלא על ידי מחשבתו שמחשב עליו לאכילה.

סיכום ומסקנה: דין אחשביה בחמץ שאינו ראוי למאכל כלב הוא דוקא אם מתכוון לאוכלו, אך במגיע לפיו שלא על מנת שיאכלנו (כמו בקולמוס ששם בפיו, או אפילו אם אוכל תערובת בה הגיע, שלא ברצונו, חמץ שאינו ראוי למאכל כלב, והוא אינו מתכוין לאוכלו, אלא רק לאכול את המאכל הבסיסי) לא נחשב זה לאחשביה. (ואין לאסור דיו המבושל בשכר שעורים באותה מידה שאוסרים דיו המבושל ביין נסך (גם מי שסובר שיין זה אינו אוסר בהנאה), כי שם, לפני שערבו, הוא היה אסור, משא"כ בדיו המבושל בשכר שעורים, שמעורב לפני זמן איסורו).

5. דין חולה:

ראינו עד כה שהן לדעת הרמב"ם (לפי המנחת כהן) והן לדעת הרא"ש (לפי אדמו"ר הצ"צ), אכילת איסור פגום אינה אסורה מן התורה (פרט לבשר בחלב וכלאי הכרם, שאסורים מן התורה גם תז), אך אסורה מדרבנן⁴⁸ (לאדם בריא).

- חולה:

יש להבחין בין שלושה סוגי "חולים":

1) חולה שיש בו סכנה:

עבורו מותרת כל רפואה, פרט לרפואה שיש בה עבודה זרה, גלוי עריות או שפיכות דמים. וה"ה כאשר ישנו רק חשש סכנה⁴⁹.

וז"ל הרמב"ם בהלכות יסודי התורה⁵⁰: מי שחלה ונטה למות ואמרו הרופאים שרפואתו בדבר פלוני מאיסורין שבתורה, עושין לו. ומתרפאין בכל איסורין שבתורה במקום סכנה, חוץ מעבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים⁵¹.

וז"ל אדמו"ר הזקן⁵²: אם יש שם חשש סכנה, מותר לישראל לעשות החמץ משלו לרפואה, והוא שיהיה הרפואה ידוע או על פי מומחה כמו שנתבאר ביורה דעה סימן קנ"ה⁵³.

⁴⁸ פרט לחמץ שנהיה פחמים לפני השעה השישית, לשיטת הרמב"ם, לפי רבינו מנוח.

⁴⁹ עי' שו"ע אדמו"ר סי' תס"ו ס"ה; ספר נשמת אברהם ח"א עמ' רס"א.

⁵⁰ רמב"ם - הלכות יסודי התורה פ"ה ה"ו.

⁵¹ בפסחים כה סע"א – ריש ע"ב: כי אתא רבין אמר רבי יוחנן – בכל מתרפאין, חוץ מעבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים, ע"ש באריכות.

⁵² שו"ע אדמו"ר תסו, ה.

⁵³ שו"ע יו"ד קנה, א ורמ"א שם סוס"ג.

שאלו סילם

רב קהילת חב"ד בגילה - עיה"ק ירושלים ת"ו
מח"ס וכל מצותיך אמת || ראש ישיבת דעת מנחם ירושלים

(2) חולה שאין זו סכנה⁵⁴:

עבורו מותר רק "איסור" שנלקח **שלא בדרך הנאתו**, כגון רפואה שאין בה הנאה לחרך (פרט לכלאי הכרם ולבשר בחלב, שאסורים לו אפילו שלא כדרך הנאתו).

וז"ל הרמב"ם שם⁵⁵: במה דברים אמורים שאין מתרפאין בשאר איסורין אלא במקום סכנה? בזמן שהן דרך הנאתו, כמו שמאכילים את החולה⁵⁶ שקצים ורמשים, או חמץ בפסח, או שמאכילים אותו ביום הכפורים. אבל **שלא דרך הנאתו**, כגון שעושין לו רטיה או מלוגמה מחמץ או מערלה⁵⁷, או **שמשקין אותו דברים שיש בהן מר מעורב עם אסורי מאכל, שהרי אין בהם הנאה לחרך**, הרי זה מותר, ואפילו שלא במקום סכנה, **חוץ מכלאי הכרם ובשר בחלב, שהם אסורין אפילו שלא דרך הנאתו**⁵⁸, לפיכך אין מתרפאין בהן אפילו שלא דרך הנאתו, אלא במקום סכנה.

וכ"פ מרן בשו"ע יו"ד⁵⁹: בשאר איסורים מתרפאים במקום סכנה, אפי' דרך הנאתו. ושלא במקום סכנה: כדרך הנאתו, אסור, **שלא כדרך הנאתו, מותר**; חוץ מכלאי הכרם ובשר בחלב שאסורים אפילו שלא כדרך הנאתו, אלא במקום סכנה.

וכתב ע"ז הרמ"א⁶⁰: מותר **לשרוף שרץ או שאר דבר איסור** ולאכלו לרפואה, אפילו **חולה שאין בו סכנה**, חוץ מעצי עבודת כוכבים (ארוך כלל ל"ב).

יוצא שמה שאכילת איסור פגום אסורה מדרבנן (משום אחשביה, כפי שראינו לעיל) הוא רק בבן אדם בריא, אך בחולה, לא גזרו על דבר פגום.

(3) מי שיש לו רק "מיחוש בעלמא":

בזה, אין היתר אכילה אפילו שלא כדרך הנאתו⁶¹, וי"ל שדינו כדין כל אדם בריא, שעבורו אמרינן אחשביה באיסור פגום.

אך יש לחקור אם ישנן מגבלות בדין אחשביה, ואם ישנן תרופות שגם מי שאיננו מוגדר כחולה (שאינו בו סכנה), אלא כבעל מיחוש בלבד, יכול לקחת; בנוסף יש לחקור אם גם לדעת אדמו"ר הזקן, חמץ פגום מותר לחולה שאינו בו סכנה - וכדלהלן:

⁵⁴ כגון חולה שנפל למשכב, עי' באריכות בשו"ע או"ח סי' שכ"ח.

⁵⁵ שם שם ה"ח.

⁵⁶ במקום סכנה.

⁵⁷ שהם איסורי הנאה.

⁵⁸ עי' לעיל דברי הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות פי"ד ה"י והי"א.

⁵⁹ שו"ע יו"ד סי' קנ"ה ס"ג.

⁶⁰ רמ"א שם.

⁶¹ עי' אור לציון ח"ג עמ' צ' בשם הכסף משנה והשדי חמד.

שאל סילם

רב קהילת חב"ד בגילה - עיה"ק ירושלים ת"ו
מח"ס וכל מצותיך אמת || ראש ישיבת דעת מנחם ירושלים

6. דין אחשביה בתרופות:

- בשו"ע⁶², איתא: דבר שנתערב בו חמץ ואינו מאכל אדם כלל, או שאינו מאכל כל אדם, כגון התריאק"ה⁶³ וכיוצא בו, אע"פ שמותר לקיימו, אסור לאכלו עד אחר הפסח, אע"פ שאין בו מן החמץ אלא כל שהוא, ה"ז אסור לאכלו.

- ובמ"ב⁶⁴ ביאר, לשיטה זו: אע"פ שמותר לקיימו, אסור לאכלו: ואף שאינו ראוי לאכילה, מכל מקום, כיון דהוא אכלו, אחשביה.

- וכתב הרמ"א על דברי השו"ע הנ"ל: ולקמן סימן תמ"ז ס"ד בהגה, יתבאר דיש חולקים ומתירים אם נתבטל קודם הפסח, והכי קי"ל; והיינו מה שפוסק הרמ"א בסי' תמ"ז שדבר שנתבטל לח בלח בס' לפני פסח, אינו חוזר וניעור בפסח.

- אך קשה על השו"ע, שמצד אחד מתיר⁶⁵ איסור פגום לחולה שאין בו סכנה⁶⁶, ומצד שני אוסר את התריאק"ה. ואפילו אם נדחק ונומר שהשו"ע כאן מדבר באדם בריא⁶⁷ או באדם שיש לו מיחוש בעלמא בלבד, הרי שתירוץ זה לא תקף לדעת אדמו"ר הזקן, שבפירוש אוסר את התריאק"ה גם לחולה שאין בו סכנה, כדלהלן:

- בשו"ע אדמו"ר⁶⁸, פסק: חמץ גמור שהיה ראוי לאכילה, שעירב אותו בדבר שאינו מאכל אדם כלל או שאינו מאכל כל אדם, כגון התריאק"ה שאינו מאכל אלא לחולים⁶⁹, מותר לקיימו בפסח, ואפילו יש בתערובת הזה חמץ הרבה יותר מכזית בכדי אכילת פרס, מכל

⁶² שו"ע (של רבי יוסף קארו) תמב, ד.

⁶³ ע"פ מקורות מדעיים, תריאק הוא תרכיב אנטיטוקסיני (antitoxin), דהיינו: נוגדן באורגניזם הפועל כנגד רעלן; שהופק מארס נחשים ועקרבים בצירוף מרכיבים שונים מעולם החי, הצומח והמחצב. הוא שימש כתרופה לטיפול בהרעלות, בהכשות ובעקיצות, וכן לריפוי מחלות שונות. השימוש בתריאק הפך לנפוץ בעקבות מרשמים שכתב קלאודיוס גלנוס, רופא מפורסם בן המאה השנייה למנינם. בתחילה שימש החומר כנוגד רעלים, ועם חלוף הזמן, התרחבו שימושי לטיפול במגוון מצבים רפואיים. ועי' בתשובות הגאונים, לד, את תשובת רב האי גאון שכותב מעין דברים אלה, ומוסיף שאת בשר הנחש היו מערבין עם לחם יבש שחוק, להכין כדורים.

⁶⁴ מ"ב סקכ"א.

⁶⁵ ביו"ד קנ"ה, ג.

⁶⁶ כמובא לעיל.

⁶⁷ וכך תירץ בנשמת אברהם - הלכות חולים רופאים ורפואה, לרב אברהם-סופר אברהם, ח"א עמ' רס"ד; את דברי השו"ע.

⁶⁸ שו"ע אדמו"ר תמב, כב.

⁶⁹ לבוש תמב, ד.

שאל סילם

רב קהילת חב"ד בגילה – עיה"ק ירושלים ת"ו
מח"ס וכל מצותיך אמת || ראש ישיבת דעת מנחם ירושלים

מקום, כיון שאינו ראוי לאכילה, הרי נפסדה צורת החמץ שבתוכו, ואין עליו תורת חמץ כלל. אבל אסור לאכול מזה התערובת בפסח, ואפילו אין בו אלא חמץ כל שהוא, אם דרך עשייתו הוא על ידי תערובת חמץ, כגון התריאק"ה וכיוצא בו, אינו בטל בתוכו, כמו שנתבאר למעלה.

- ובקונטרס אחרון⁷⁰ כותב אדמו"ר הזקן בשם תשובת הרשב"א, שכל מאכלי הרופאים שנותנים לחולים, נקרא דרך עשייתו, ואינו מתבטל. ולכאורה נראה לומר שכוונת אדמו"ר הזקן לאסור את התריאק"ה משום אחשביה, וכמ"ב לדעת השו"ע.

- ועי' בספר נשמת אברהם⁷¹, שכתב: מצאנו בשו"ת שאגת אריה⁷², וז"ל: ומסתברא לי דאוכלין ומשקין שאינן ראויין אפילו לרפואה, אסור, דכיון דאכלן, אחשבינהו. ובהמשך כותב הנשמת אברהם: גם השו"ע הרב פוסק כשאגת אריה, והוא מפנה לדברי אדמו"ר הזקן הנ"ל. ועי' בפסקי תשובות⁷³ שאף הוא כתב שלדעת אדמו"ר הזקן, איסור התריאק"ה משום אחשביה⁷⁴.

- ולהעיר, שעל אף שבנשמת אברהם, תירץ את הסתירה בשיטת השו"ע בכך שכאן, מתייחס השו"ע לאדם בריא, לא כך תירץ את דברי שו"ע אדמו"ר, כי הרי אדמו"ר הזקן הביא בפירוש את דברי הרשב"א, בקונטרס אחרון (ועוד, שלגבי אדמו"ר הזקן אין סתירה, כי לא ידועה לנו שיטתו לגבי הפסק של מרן ביו"ד).

- אך נראה שעדיין ניתן להשוות את שיטת אדמו"ר הזקן עם שיטת השו"ע והרמ"א ביו"ד, ולומר שעל אף שנראה שלשיטת אדמו"ר הזקן שהביא את שו"ת הרשב"א, ה"מ אכן אפילו לחולה שאין בו סכנה, ניתן עדיין להדחיק ולומר שגם אדמו"ר הזקן אוסר את התריאק"ה לבריא או למי שיש לו מיחוש בעלמא בלבד (על אף שהתריאק"ה מיועד לאדם חולה). ויותר מזה ניתן לומר, בדרך אפשר: שבמושג "דרך עשייתו בכך", רוצה אדמו"ר הזקן להדגיש שאע"פ שהחמץ, כאן, נמצא בתערובת, אוסרים אותו מצד אחשביה (לאדם

⁷⁰ קונטרס אחרון סקי"א.

⁷¹ נשמת אברהם ח"א עמ' רסג.

⁷² שאגת אריה סי' עה.

⁷³ פסקי תשובות ח"ה סי' תמב ס"ט הערה 80.

⁷⁴ אך עי' מה שהעיר ידידי הרה"ח הרב נתנאל שיחי' לב, בספרו: לוח הלכות ומנהגים לחודש ניסן (מהדורת אדר התשפ"א) עמ' 191, כי את מושג אחשביה, מביא אדמו"ר הזקן לראשונה בסוף הסימן (שו"ע אדמו"ר סי' תמ"ב סל"ב וסל"ג), כ"ע ולגבי התריאק"ה (שם סכ"ב), אין אדמו"ר הזקן מזכיר כלל את מושג אחשביה. לעומת זאת בקונטרס אחרון הנ"ל (סקי"א), מפנה אדמו"ר הזקן לקונטרס אחרון מספר סעיפים לפני כן (קונטרס אחרון סקי"ה על שו"ע אדמו"ר סי"ו), ושם, בשו"ע אדמו"ר (סי"ו) כותב: דבר שדרך עשייתו הוא על ידי תערובת חמץ, כגון מוריים (פירוש שומן דגים) שמשימין בו לחם קלוי, אע"פ שיש בו ס' כנגד הלחם, מכל מקום, כיון שדרך תיקון המוריים הוא על ידי לחם, הרי הוא חשוב, ואינו בטל במוריים אפילו באלף, ולפיכך חייב לבערו מדברי סופרים קודם הפסח. ובקונטרס אחרון (סק"ה) כותב אדמו"ר הזקן שזהו טעם החילוק בדברי השו"ע בין סימנו, בו הוא אוסר את התריאק"ה בפסח, לבין מה שבס' תמ"ז הוא מסכים לדעה שאין החמץ שהתבטל לפני פסח חוזר וניעור; כי בתריאק"ה, דרך עשייתו בכך (וע"ש שנטה אדה"ז לומר שגם דעת הרמ"א לגבי התריאק"ה, כדעת השו"ע, ולא הגיה עליו אלא משום דהעתיק השו"ע את לשון הרמב"ם סוף פרק ד', לפיו נראה שאוסר גם דבר שאין דרך עשייתו בכך, כי לדעתו גם לח בלח חוזר וניעור; אך יודה הרמ"א לגבי התריאק"ה עצמה). ומסיק שם ידידי הרב לב שאין לאדמו"ר הזקן "אחשביה" בתרופות, אלא שכאן החמץ הוא בדומה למעמיד שאינו בטל בתערובת, וכשיטת הט"ז, שכתב בסק"ג (על ס"ד בשו"ע): יש לאסור באכילה בזה התריאק"ה, דשמא החמץ שבתוכה הוא מעמידו, וכענין העמדת גבינות דבסמוך דלא מהני הביטול קודם הפסח.

שאל סילם

רב קהילת חב"ד בגילה – עיה"ק ירושלים ת"ו
מח"ס וכל מצותיך אמת || ראש ישיבת דעת מנחם ירושלים

בריא או למי שיש לו מיחוש בעלמא בלבד) רק מפני שהוא גורם חשוב בתערובת מבחינה רפואית, משא"כ אם היה מדובר במרכיב שאינו פעיל.

7. סוגי התרופות השונות למעשה – השלמות, סיכום ומסקנות:

1) חולה שיש בו סכנה או ספק סכנה⁷⁵:

עבור חולה מסוג זה, מותרים כל סוגי התרופות הנצרכות לו. ופשוט שאין "להחמיר" ולחפש תרופות דומות שאינן מכילות חמץ, אא"כ הדבר נעשה בהוראתו המפורשת של הרופא המטפל.

2) חולה שאין בו סכנה:

לחולה כזה מותרות תרופות שאינן ראויות לאכילה לרוב בני אדם, כגון תרופות מרות. ואפילו אם נומר שאיסור תריאק"ה לאדמו"ר הזקן הוא גם לחולה (שאינו בו סכנה),

א. פשוט שאין אומרים אחשביה בתרופות (שאינו בהם טעם (היינו: שלא ברך הנאתן) שבולעים ולא אוכלים.

ב. עוד סיבה שלא להגיד אחשביה: ברוב התרופות שהן חמץ, החמץ הפגום איננו החומר הפעיל⁷⁶, אלא עמילן חמץ שמערבים עם החומר הפעיל, על מנת לגבש את התרופה ולהפכה לכדור.

ג. בכלל יש לדעת שכיום, רוב התרופות אינן מכילות חמץ, והעמילן מקטניות⁷⁷ או מתפוחי אדמה, ולא מחיטה.

ד. גם כשהעמילן מופק מחיטה, אין ודאות שהחומר החמיץ.

כל זה בתרופות שאינן ראויות למאכל כלב, אך פשוט שאין היתר לקחת תרופות חמץ שיש בהם טעם, כמו סירופים, כדורים למציצה וכד'. בשעת צורך, אפשר לעטוף כדור בנייר ולבולעו, או להוסיף מרכיבים מרים לסירופ.

3) מיחוש בעלמא:

בזה אין להתיר תרופות שיש בהן תערובת חמץ⁷⁸. אבל י"ל שכ"ז: כאשר יש לומר "אחשביה". אך בכל המקרים בהם אין אומרים "אחשביה" (עי' לעיל לגבי חולה שאינו בו סכנה), י"ל שהתרופה תהיה מותרת אם לא תהיה ראויה למאכל אדם.

⁷⁵ דבר זה כולל חולי לב, כליות, מעיים, כיס המרה, לחץ דם, סכרת, חולי במחלות זיהומיות המלוות בחום גבוה, מחלות במערכת הנשימה, מחלות מוחיות, מחלות נפשיות ועוד – עי' בין השאר פסקי תשובות סי' תרי"ח ס"א – ולמעשה, כ"א ישאל את הרופא שלו איך מוגדרת מחלתו.

⁷⁶ כ"כ האג"מ או"ח ח"ב, צב; יוח"ד ח"ב סי' ס'; שמירת שבת כהלכתה סי' מ, עד ועוד.

⁷⁷ נשמת אברהם ח"א עמ' רס"ו. ולא נאסרו תרופות המופקות מקטניות.

⁷⁸ עי' יחווה דעת ח"ב סי' ס'.